

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК: 94(477.83/.86) «1890/1914»

© Микола Гуйванюк
(м. Чернівці)ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
ГАЛИЧИНИ Й БУКОВИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Микола Гуйванюк. Інституціоналізація української літературної інтелігенції Галичини й Буковини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. У статті розглядається процес інституціоналізації української літературної інтелігенції у Галичині й Буковині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Розкрито джерела та умови її формування. Проаналізовано процес її самоорганізації та гуртування навколо видань українських національних об'єднань «Наукового товариства імені Шевченка», «Просвіти», «Руської Бесіди», а також провідних часописів регіону.

Ключові слова: Українська літературна інтелігенція, Галичина, Буковина, інституціоналізація.

Николай Гуйванюк. Институционализация украинской литературной интеллигенции Галичины и Буковины во второй половине ХІХ – в начале ХХ в. В статье рассматривается процесс институционализации украинской литературной интеллигенции в Галичине и Буковине во второй половине ХІХ – начале ХХ в. Раскрыты источники и условия ее формирования. Проанализирован процесс ее самоорганизации и сплочения вокруг изданий украинских национальных объединений «Научного общества имени Шевченко», «Просвита», «Русская Беседа», а также ведущих газет региона.

Ключевые слова: Украинская литературная интеллигенция, Галичина, Буковина, институционализация.

Mykola Huvvanyuk. Institutionalization of Ukrainian Literary Intelligentsia in Galicia and Bukovina in the late nineteenth – early twentieth century. This paper deals with the process of institutionalization of Ukrainian literary intelligentsia in Galicia and Bukovina in the second half of ХІХ – early ХХ century. Reveals the origins and the conditions of its formation. The process of self-organization and cohesion around the Ukrainian national media associations «Shevchenko Scientific Society», «Prosvsta», «Rus'ka besida» and leading journals in the region.

Key words: Ukrainian literary intellectuals, Galicia, Bukovina, institutionalization.

Друга половина ХІХ ст. в національному русі галицьких і буковинських українців знаменна тим, що духовенство поступово втрачало монополію на визначення світоглядних, національних і політичних засад української спільноти. В цей час активно проходить процес інституціоналізації світської інтелігенції. Тобто відбувається процес визначення і закріплення певних соціальних норм, правил, ста-

тусів і ролей, приведення їх у систему, здатну діяти у напрямі задоволення суспільних потреб, продиктованих новими викликами епохи, зокрема потреби зміни проводу українським національним рухом. Варто зазначити, що як і будь-який інший складний суспільний процес, інституціоналізація є тривалою і поступовою. Для її здійснення насамперед необхідна об'єктивна потреба, усвідомлювана в суспільстві як загальнозначуща, загально соціальна, задоволення якої можливе тільки у процесі соціальної взаємодії. Окрім того, обов'язковою є наявність особливого, притаманного конкретному інституту культурного середовища (субкультури) – системи цінностей, соціальних норм і правил. Прикладом цього може служити тодішня світська інтелігенція, яка хоча й була менш чисельною за духовенство, зате значно активнішою та ініціативнішою. Це була нова соціальна група людей, які мали широкі знання, замислювалися над тим, що діється в суспільстві, старалися бути порядними у виконанні своїх обов'язків, намагалися жити на певному високому моральному рівні і виступали носієм української національної ідентичності та свідомості.

У другій половині ХІХ ст. українська світська інтелігенція Галичини й Буковини була вже окремим, структурованим, самодостатнім соціально-професійним прошарком українського суспільства. Вона репрезентувала національні інтереси українців в економіці, політиці й культурі. Найчисельнішою її верствою були працівники освіти, які поділялись на викладачів вищих і середніх навчальних закладів та вчителів гімназій і народних шкіл. Також у цей час в самостійний соціально-професійний прошарок виокремилися українські правники, серед яких переважали адвокати. Друга половина ХІХ ст. характерна також і тим, що в краї з'явилася плеяда відомих діячів культури і мистецтва, зокрема, художники, скульптори, архітектори, композитори, письменники та публіцисти.

На сьогоднішній день в історичній науці здійснено чимало спроб класифікувати світську інтелігенцію за соціальним походженням – О. Баран¹, суспільним спрямуванням – З. Куниця², професійним спрямуванням – Н. Мисак³, Л. Савенок⁴ та показати її роль у суспільно-політичних процесах – П. Рудик⁵, І. Коляда⁶, О. Рубльов⁷ та ін. У наукових дослідженнях із зазначеної проблематики доволі вживаними є терміни: «мистецька інтелігенція»⁸, «літературно-мистецька інтелігенція»⁹. Тому, на наш погляд, для окреслення такої професійної групи як письменники (прозаїки, поети, драматурги),

публіцисти, літературні критики, редактори цілком виправданим є застосування терміна «літературна інтелігенція», який найзмістовніше характеризує цю спільноту. Особливість діяльності літературної інтелігенції полягає у тому, що вона не тільки виконує свої професійні обов'язки у певному, обмеженому просторовими чи суспільними рамками середовищі, як це притаманно вчителям та правникам. Літературна інтелігенція є елітою нації, носієм національної ідеї. Через художнє слово і публіцистику вона формує громадську думку суспільства. Завжди пропонує своє бачення вирішення тих чи інших проблем, які постають перед громадою. Цінним є і те, що літератори та публіцисти, як ніхто інший, мають тісні взаємини із всіма прошарками суспільства, яке репрезентують. Вони впізнавані, мають велике коло шанувальників. Нерідко є авторитетом для широких кіл громадськості і мають на них неабиякий вплив.

Варто зазначити, що в кінці XIX – на початку XX століття галицькі та буковинські літератори діяли у досить непростих політичних умовах, коли західноукраїнському суспільству, що перебувало у правовому полі конституційної Австро-Угорської монархії, доводилося прискореними темпами долати відставання від сусідніх народів у різних сферах суспільного життя. У той час письменники одними з перших почали розуміти, що запорукою успішного розвитку народу є весь комплекс його здобутків в економічній, культурній і політичній сферах.

Важливим елементом інституціоналізаційного процесу літературної інтелігенції було те, що дитинство та юність більшості її представників розглядуваного періоду припали на 60 – 70-ті роки XIX століття, які проходили в Габсбурзькій монархії під знаком конституційних перетворень. Лібералізація громадської сфери життя, проголошення свободи слова, зборів, товариств, преси тощо спричинили в українському суспільстві сплеск інтересу до політичних подій, у яких літератори брали активну участь.

Навчаючись у гімназіях галицьких та буковинських міст і містечок, майбутні письменники та публіцисти вступали в українські, здебільшого тасмні, організації. 80-ті роки XIX ст. стали часом активного вступу молоді на правничий, медичний та філософський факультети Львівського, Чернівецького, Віденського та Краківського університетів.

Період університетських студій став для майбутніх літераторів часом не тільки фахового становлення, а й активного залучення до громадської праці в національних об'єднаннях, насамперед – студентських товариствах, діяльність яких носила в той час виразно національний характер: «Академічний кружок» (Львів), «Запороже» (Чернівці), «Січ» (Відень). Тут вони гартували свій національний дух шляхом влаштування наукових дискусій та доповідей з українознавчої тематики, презентації

власного літературного доробку. Гарт у гімназійних та студентських гуртках пройшли майбутні письменники І. Франко, Лесь Матович, В. Сефаник, Б. Лепкий та ін.

Після закінчення університетських студій більшість з них оселилися у крайових центрах Львові та Чернівцях, а також у багатьох повітових містечках, де поряд з фаховою діяльністю займалися літературною і журналістською працею.

Праця молодих літераторів була нерозривно пов'язана з провідними національно-культурними інституціями Галичини українофільського спрямування, насамперед – товариством «Просвіта» й «Літературним», а згодом «Науковим товариством імені Шевченка» (далі НТШ). Представники літературної інтелігенції в рамках діяльності НТШ гуртувалися переважно у філологічній секції та навколо видань товариства. У 1880-1897 рр. виходив літературно-науковий і громадсько-культурний журнал «Зоря»¹⁰. В різний час його редакторами були відомі літературні діячі – О. Партицький, Василь Лукич (псевдонім В. Левицького), В. Тисовський, О. Маковей, К. Паньківський, О. Борковський. Протягом 1885-1886 рр. до складу редакції входив І. Франко, який опублікував на його сторінках багато художніх творів, літературно-критичних статей, мав значний вплив на формування «Зорі» як національного загальноукраїнського видання. Журнал виражав погляди передових громадсько-культурних сил як в Галичині й Буковині, так і в Наддніпрянській Україні. Будучи органом галицьких «народовців», відстоював права українців на вільний розвиток їх мови і культури, пропагував ідеї єдності українського народу розділеного кордонами Росії та Австро-Угорщини. В журналі друкували свої твори такі відомі галицькі і буковинські письменники: І. Франко – «Захар Беркут» і «Украдене щастя»; О.Кобилянська – «Людина»; Б. Лепкий – «Зломані крила», «Недібрана пара», та ін. Публікувалися аналітичні статті І. Франка, М. Вороного, Василя Лукича та інших авторів.

У 1898 р. на базі літературних журналів «Зоря» та «Житє і слово» заходом І. Франка та М. Грушевського почав виходити «Літературно-науковий вісник»¹¹. До складу редколегії, крім М. Грушевського та І. Франка, увійшли такі представники літературної інтелігенції, як О.Маковей та В. Гнатюк. Редколегія залучала до співробітництва письменників, публіцистів та науковців з Галичини і Наддніпрянської України. Авторами часопису стали: Ганна Барвінок, В. Винниченко, М. Вороний, К. Гриневичева, Б. Грінченко, В. Доманицький, В. Дорошенко, О. Єфименко, С.О. Єфремов, П.Карманський, Ю. Кміт, О. Кобилянська, О. Кониський, М. Коцюбинський, А. Кримський, В. Леонтович, Б. Лепкий, І. Липа, О. Лотоцький, Д. Лукіянович, О. Маковей, Л. Мартович, Д. Мордовець, В. Пачовський, С. Петлюра, С. Русова, В. Самійленко,

Л. Старицька-Черняхівська, В. Стефаник, І. Карпенко-Карий, Г. Хоткевич, Леся Українка, А. Чайковський, Марко Черемшина, М. Яцків та ін. Редакційна політика в той час була скерована на осмислення самобутності української нації, висвітлення реального становища українців у Австро-Угорщині та Російській імперії.

Значний вплив на процес становлення української літературної інтелігенції мало товариство «Просвіта», яке постало 1868 року на противагу антиукраїнським течіям у культурному житті. Галицькі громадські діячі поставили перед собою мету довести, що українці – народ з культурними традиціями, який відрізняється як від поляків, так і від росіян. З моменту заснування товариства до нього долучилися відомі на той час громадські діячі, безпосередньо пов'язані з літературною діяльністю, – О. Партицький, Ю. Романчук, К.Сушкевич, К.Устиянович¹² та ін. При товаристві було створено українську бібліотеку з читальнею і почалося видання щорічних календарів та популярної літератури для народу. Це спричинило появу попиту на українську художню прозу, поезію, драму, а також публіцистику з суспільно-політичної та господарської проблематики. У зв'язку з цим активізувалася діяльність уже відомих літераторів та з'явилася можливість реалізації свого потенціалу представникам молодшого покоління. Редактором популярних видань «Просвіти» став письменник Юрій Федькович, який вже тоді користувався неабияким авторитетом у суспільстві. Плідними, хоч інколи драматичними, були стосунки з «Просвітою» в І.Франка. З одного боку, його два рази виключали з товариства, і в той же час його твори постійно друкувалися у виданнях товариства.¹³ Одним із постійних авторів видань «Просвіти» був письменник Андрій Чайковський¹⁴. Особливо популярними були його художні твори на історичну тематику.

Буковинські літератори гуртувалися навколо товариства «Руська Бесіда», яке діяло у краї в розглядуваній нами період. Насамперед варто згадати Ю. Федьковича, який активно пропагував свій доробок у виданнях товариства та був взірцем письменника і редактора. Як стверджує дослідник С. Добржанський¹⁵, головним результатом роботи товариства стало виховання цілої плеяди національних лідерів, серед них – представників літературної інтелігенції, таких як С. Смаль-Стоцький, Є. Пігуляк, О. Попович, О. Маковей, Г. Купчанко та інших, які докорінно змінили усвідомлення українцями своєї унікальності і неналежності ні до румунів, ні до росіян.

Вагомий вплив на згуртування української літературної інтелігенції на теренах Галичини й Буковини мали і тогочасні українські часописи.

Одним із найпотужніших українських пресових органів була щоденна газета галицьких народоців «Діло», яка видавалася з 1880 по 1939 р. і мала по-

мітний вплив на політичне життя галицького українства зазначеного періоду. Саме тут викристалізувалася діяльність редакторів – В.Барвінського, І.Белая, В.Охримовича, Я.Весоловського, Л.Цегельського¹⁶. На шпальтах газети публікували свої твори І.Франко, М.Грушевський, О.Кониський, Б.Лепкий, В.Стефаник, Л.Мартович, Г.Хоткевич та ін.

І. Франко працював у «Ділі» із 1883 до початку 1885 року, за штатним розписом числився «новинарем». Поряд з художніми творами на шпальтах газети з'являлися політичні твори, такі як «Свинська конституція»¹⁷ та ін.

У газеті «Діло» пройшов становлення відомий публіцист, етнограф, перекладач, критик, видавець – Іван Белей. Починаючи з 1880 року, від початку виходу часопису, готував до друку рукописи, писав вступні (передові) статті, які стосувались релігійних питань, банківської справи, а також подавав новини. У 1884-1902 роках – редактор «Діла» та літературного додатку. Стояв на позиціях реальних підходів до дійсності, необхідності зближення інтелігенції з народом для всілякої його підтримки й просвіти. І. Белей добре знав історію, українську культуру. Перекладав українською мовою твори світової класики.

У щоденнику «Діло» відточував свою майстерність публіцист, етнограф, мовознавець В. Охримович. Зокрема, газету збагатили його етнографо-народознавчі та філософські праці В. Охримовича «Про родову спільність у Скільських горах», «Кілька критичних думок про життя та розвій галицько-руської інтелігенції», «Львівська радикальна молодь перед москвофілами», «Куди нам іти і як робити»¹⁸ та ін., які засвідчують широту інтересів автора, науково-публіцистичний талант і до сьогодні не втрачають світоглядно-пізнавального значення.

Незважаючи на те, що часопис був органом галицького народоцтва, одне з чільних місць на його сторінках відводилося висвітленню ролі літературної інтелігенції в діяльності тодішніх українських політичних партій, зокрема Радикальної. «Діло» відстежувало діяльність таких провідних літераторів-провідників радикалів, як І.Франко, М.Павлик, С.Данилович, Л.Мартович¹⁹ та ін. В руслі виборчої кампанії «Діло» надрукувало політичну новелу Леся Мартовича «Смертельна справа»²⁰, у якій письменник допомагає українській громаді зрозуміти, які перед нею стоять виклики і закликає одноставно виступити на захист своїх прав, віддати голос за українського кандидата.

Одним із провідних центрів інституціоналізації української літературної інтелігенції на теренах Буковини була україномовна газета з однойменною назвою «Буковина», що видавалася у Чернівцях в 1885-1915 рр. та у 1918 р.²¹

Вже з перших чисел на сторінках часопису друкувалися оповідання Ю.Федьковича, С.Воробке-

вича, О. Поповича, Є. Ярошинської. З приходом у 1895 р. на посаду головного редактора видання О. Маковей газета надає шпальтне місце молодому поколінню письменників. У той час через «Буковину» ввійшли в літературу О. Кобилянська, Марко Черемшина, Д. Лукіянович, М. Кордуба, Т. Галіп, І. Синюк, І. Карбулицький та ін. У другій половині 90-х років XIX ст. часопис стає місцем публікації і вже відомих на той час майстрів слова: І. Франка, М. Павлика, С. Смаль-Стоцького та ін.

За підрахунками О.Маковей, тільки у 1896 р. у «Буковині» друкувалося «[...] 18 «старших» і 12 «молодших письменників».²² Газета стала сполучною ланкою українського літературного процесу, а також виступила у ролі популяризатора творчості письменників Наддніпрянщини на західноукраїнських землях.

Ведучи мову про періодичні видання як центри гуртування українських літераторів на Буковині, не можна не згадати про часопис «Руска рада», який виходив у Чернівцях у 1898-1908 рр. заходами С. Смаль-Стоцького і був органом однойменного «Товариства Руська Рада».²³ Помітне місце на шпальтах газети займали матеріали національно-політичної та організаційно-громадської тематики. Зокрема, газета систематично відгукувалася на виборчі кампанії. Належну увагу приділяла огляду діяльності українських послів у сеймі і державній раді, систематично друкувала їх інтерпеляції, промови та звіти перед громадою. Упродовж усіх років існування газета гостро виступала проти москвофільства, друкуючи статті, кореспонденції про політику москвофілів у національно-політичному і громадсько-культурному житті буковинських русинів.

Майже в кожному числі газети друкувалися поетичні і прозові твори визначних українських письменників І.Франка, В.Стефаніка, Ю.Фсдьковича, Б.Лепкого, В.Щурата, Леся Мартовича, Л.Гринюка, С.Воробкевича (під псевдонімом Данило Млака), Віри Лебедової, К.Кракалії (під псевдонімом Кость Ганусенко), С.Канюка, І.Діброви, Я.Весоловського, Д.Макогона, О.Стороженка, М.Яцківа та інших літераторів.

Молода галицька інтелігенція докладала значних зусиль, щоб надати українському рухові модерного європейського характеру, і поряд з політизацією реально формувала повноцінну «високу» українську культуру, яка б у боротьбі за душі молодого покоління українців могла успішно конкурувати з польською і російською культурами. Характерним прикладом художньо-літературного об'єднання з європейськими основами постала «Молода муза» (Львів, 1906) – угруповання, до якого належали письменники Б.Лепкий, В.Пачовський, П.Карманський, М.Яцків, В.Бирчак, О.Луцький, О.Шпитко²⁴ та ін. «Молода муза» не була організацією, яка вела облік своїх членів і мала розроблений статут чи програму. Це був фактично клуб лі-

тераторів, до якого тяжіло чимало молоді. «Молодомузівці» не мали власного приміщення. Вони збиралися у кав'ярні «Монополь». Сюди приходила цікава публіка, з якою можна було подискутувати, зокрема, частими гостями були Б.Лепкий, І.Франко та ін. І.Франко в особливий спосіб доклався до становлення молодих літераторів відгукуючись, інколи критично, але об'єктивно, на їхні твори.

По-різному склалися долі колишніх «молодомузівців». П.Карманський став одним із активних діячів січово-стрілецького руху. Б.Лепкий своєю активною національно-патріотичною позицією відіграв помітну роль у національному русі галицьких і буковинських українців.

До інституціалізації літературної інтелігенції певною мірою доклалася і «Молода Україна» – українська напівлегальна молодіжна організація, яка діяла в Галичині та Буковині у 1899-1903 рр. До неї входили студенти Львівського університету, Львівської вищої політехнічної школи, Чернівецького університету, Віденського університету та ін., а також учні старших класів гімназій Галичини та Буковини. Друкованим органом організації був однойменний журнал «Молода Україна»²⁵. Програмними засадами «Молодої України» були ідеї соборної незалежної України та соціальної справедливості. Більшість членів товариства стали провідними членами українських політичних партій: УСДП, УНДО, УСРП, чільними політиками та громадськими діячами першої половини XX ст. Серед них варто виділити письменників, публіцистів та редакторів – В. Старосольського, Л.Цегельського, А.Крушельницького, С.Горука, Т.Меленя, М.Галушинського та ін.

Протягом другої половини XIX ст. українська літературна інтелігенція у Галичині й Буковині здебільшого самоорганізувалася навколо провідних часописів культурно-просвітніх товариств. Більшість її представників самоідентифікувалися і доволі успішно зайняли певні ніші у суспільстві. Відрадіним було і те, що українська спільнота краю доволі тепло їх сприйняла. Новопосталі літературні діячі були впізнавані. До їхніх думок щодо різноманітних викликів суспільного життя прислухалася громада. Серед письменників на той час уже були культові особи: І.Франко, О.Кобилянська, Б.Лепкий, О.Маковей, В.Стефанік та ін. Тому вже на середину 90-х років XIX ст. в письменницькому середовищі з'являються думки, що «[...] доводиться відчувати брак інституції, яка громадила би коло себе всіх наших літераторів, без огляду на їхні політичні переконання. Та що в потребі приходила би їм на поміч з матеріальною підмогою. Через нестаток подібної організації, змарнувалося в нас дуже багато талантів, що серед інших відносин могли би бути своєю працею принести великий хосен нашому народові»²⁶. Оприлюднив цю думку відомий уже на той час письменник та етнограф В.Гнатюк.

Але як показав час, цю ідею так і не було реалізовано.

Тому через кілька років О.Барвінський знову висунув подібну пропозицію, заявивши, що настала нагальна потреба з'їзду і об'єднання українсько-руських письменників. Свої наміри він мотивував тим, що «[...] люди всяких становиськ з'єднуються, лучаться в спільні товариства. Бо лиш з'єднаними силами можна в нинішніх обставинах дійти до значіння, до сили і впливу. Можна обезпечити і життєві потреби, і сповнити культурні задачі. І у русинів цей погляд починає все раз більше здобувати собі розуміння»²⁷. Далі констатував: «[...] не маємо ще організації ні дневникарів, а ні письменників. Хоч такі організації вже у культурних народів вже давно позасновувано з великим успіхом і великою користю. [...] Отже, крайня пора подумати про сю справу, про обезпечене Життєвих умовин українсько-руських письменників, подумати о се, щоби вони за свою працю і за свої спосібності мали якнайбільші можливо користі, треба би подумати о їх обезпечене на случай старости або немочи і неспосібности до праці»²⁸. Щоби втілити свій задум, О.Барвінський пропонував скликати найближчим часом з'їзд українських письменників у Львові або у Чернівцях.

За втілення вищезазначених ідей взялося «Товариство прихильників української науки, літератури і штуки (мистецтва. – М.Г.)» – організація, заснована 1904 року з ініціативи М.Грушевського та І.Труша. Товариство об'єднувало науковців, письменників і митців з усіх українських земель та популяризувало їхні твори. Накладом товариства вийшло кілька книжок українських письменників. Згідно зі статутом, товариство мало «[...] причинитись до розвою української літератури, науки і штуки»²⁹. Воно об'єднало цілу плеяду українських літераторів з обох боків Дніпра, зокрема: М.Грушевського, І.Франка, В.Липинського, Є.Чикаленка, І.Нечуя-Левицького, М.Коцюбинського, В.Винниченка, О.Олеся та ін.

Одним із осередків формування літературної інтелігенції були родини поступових галицьких і буковинських священиків. Показовою у цьому плані є родина о. Кирила Гаморака із с. Стецева (Снятинщина), яка притягала до себе багатьох діячів науки і літератури, була вогнищем духовного життя околиць. Гостями Гамораків свого часу були І.Франко, М.Павлик, В.Стефанік, Лесь Мартович, Б.Лепкий та інші. Тут вони презентували свої книжки, обговорювали громадські справи, знаходили сюжети для своїх нових творів.

В іншій священичій родині о. Сильвестра Лепкого (Бережанщина) відбулося становлення двох знаних літераторів Богдана і Левка Лепких. Родина Лепких проводила широку культурно-просвітницьку діяльність на Бережанщині, зокрема в Жукові, де проживала з 1891 по 1901 р. Промовистий

той факт, що о. Сильвестр Лепкий, теж письменник (псевдонім Марко Мурава), перший у Галичині переклав п'єси Шекспіра українською мовою, складав духовні пісні, писав популярні книжечки та театральні п'єси для «Просвіти». Брав участь у підготовці шкільних підручників.

У родині поступового буковинського священика о. Мелетія Галіпа відбулося становлення майбутнього літературного і громадського діяча Теодота Галіпа. Як стверджує дослідниця О.Колодій, о. Мелетій Галіп неодноразово обирався радником буковинської архієпископської консисторії, заступником голови народно-демократичної партії Буковини. У 1912 – 1916 рр. очолював товариство «Український народний дім»³⁰. Мелетій Галіп відзначався світлим розумом, був великим пошановувачем як європейських культурних цінностей, та із трепетом беріг національні надбання, про що засвідчує Т.Галіп у одному з листів до Осипа Маковея від 24.09.1895 р. «[...] В нашій попівській родині багато часу іде на читання і на балакання про те, що читалося. А читаємо здебільшого газети, переважно рускі. Балакючи, ще вживаємо двох мов. Але усі члени родини у вільні хвилини стараються вивчити русу мову докладніше. Ми трохи пізно, але все таки залізно зрозуміли, що ми є русини, і маємо народні обов'язки, і тому у вільні хвилини одушевлені тим відкриттям.

[...] Внаслідок сего батько у вільні хвилини розгадує над тим, як бито від нового року забезпечити дім і церкву в «Дністрі» а грошенята вмістити в касі того самого товариства»³¹.

Аналіз інституціоналізаційних процесів письменницького середовища Галичини й Буковини Кінця XIX – поч. XX ст. буде не повним без врахування москвофільського фактору. Незважаючи на те, що у розглядуваний нами період ця течія вже втратила провідні позиції в українському русі, представники москвофільства ще час від часу в різний спосіб про себе нагадували. Зокрема, мали своїх письменників, публіцистів і редакторів – впливових та відомих – переважно у своєму локальному середовищі.

Певний вплив на представників літературно інтелігенції москвофільського спрямування було «Товариство імені М.Качковського», яке було створено у 1868 р. на протигагу «Просвіти», згодом стало головним осередком москвофілів і з часом створило мережу місцевих філій та читалень по всій Галичині. Тут насаджувалася москвофільська ідеологія через періодичні видання: «Слово» (Львів), «Русская Рада» (Львів), «Галичанин» (Львів), «Русское Слово» (1890 – 1914), «Православная Буковина» (Чернівці), «Буковински Ведомости» (Чернівці)³² та ін. На шпальтах зазначених часописів себе реалізовували: І.Наумович, Б.Дидицький, І.Шарневич, М.Антоневич, Ф.Свистун, Д.Марков, О.Марков, І.Левицький, О.Монча-

ловський, І.Луцик, Д.Вергун, Ю.Яворський, М.Глібовицький, С.Бендасюк, о. К.Богатриець, та ін. Перераховані письменники та публіцисти виробили власний стиль, мали свого читача, були здебільшого активними громадськими діячами. Проте через певні суспільні реалії їм так і не вдалося уконституюватися в якесь впливове професійне об'єднання. Зокрема, «Процес Ольги Грабар» активізував початок подальшого переслідування москвофільського руху в Австро-Угорщині. В результаті було завдано нищівного удару їхній ідеології, розвіяно міф про «патріотизм і вірнопідданство» москвофільської верхівки. Авторитет москвофілів серед народу стрімко падав. Криза москвофільської ідеології позначилася на становищі їхніх письменників та публіцистів. Зменшилися тиражі їхньої друкованої продукції, у часописах вони змушені були друкуватися без підпису або під псевдонімами. А це, звичайно, суттєво гальмувало процес їхньої інституціоналізації.

Як бачимо з вищенаведеного, станом на початок ХХ ст. українські літератори на теренах Галичини і Буковини інституціоналізувалися як самодостатня складова світської інтелігенції, підтвердженням чого є те, що вони зуміли виробити особливу, притаманну конкретному їхньому середовищу (субкультури) – систему цінностей, соціальних норм і правил. Це проявилось через усвідомлення ними того, що через публіцистику і художнє слово вони, як ніхто інший, можуть впливати на українську спільноту, формувати суспільну думку, бути рушійною силою у формуванні національної ідеї та ширенні національної свідомості, мати власну позицію щодо суспільних викликів, які поставали перед українцями та пропонувати власні варіанти відповіді на них. Як і будь-який інший складний суспільний процес, інституціоналізація є тривалою і поступовою. Відповідно вона не була завершена і в письменницькому середовищі краю.

¹ Баран О. Галицька сільська інтелігенція як культурний феномен (перша половина ХХ ст.) // Україна соборна: Зб. наук. статей. – К., 2005. – Вип. 2. – Ч. II. – С. 263-271; Баран О. Культура і побут української сільської інтелігенції Галичини у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. (на матеріалі художніх творів сучасників) // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921–1939): Зб. матеріалів міжн. наук. конф., Дрогобич; 8–9 жовтня 2004 р. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 143–153.

² Куниця З. М. Діяльність народницької інтелігенції / З. М. Куниця // Пед. вісн. – 2009. – № 2. – С. 18-19.

³ Мисак Н. Викладачі-українці Львівської політехнічної школи наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки. – Острого, 2005. – Вип. 6. – С. 160-168; Мисак Н. Викладачі-

українці у Львівському університеті наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Шляхами історії. Науковий збірник історичного факультету ЛНУ ім. І.Франка на пошану професора Костянтина Кондратюка / Упорядник Олексій Сухий. – Львів: Піраміда, 2004. – С. 207-224; Мисак Н. Українські народні вчителі в Галичині на рубежі ХІХ–ХХ ст.: правове становище та національна дискримінація (за матеріалами періодичних видань) // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Збірник наукових праць. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – Вип. 7. – С. 191-200.

⁴ Методологічні аспекти історичного аналізу долі української наукової інтелігенції на зламі ХІХ – ХХ століть // Пробл. історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – 2003. – Вип. 8. – С. 30-34.

⁵ Рудик П. Роль інтелігенції в національно-культурному відродженні України (перша половина ХІХ ст.). – К.: НУХТ, 2003. – 94 с.

⁶ Коляда І. Іван Франко про формування національної ідентичності української інтелігенції наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. // Пробл. історії України ХІХ – початку ХХ ст. – 2007. – Вип. 13. – С. 46-52.

⁷ Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914 – 1932). – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 632 с.

⁸ Ругаль Л. П. Діяльність мистецької інтелігенції Української РСР у 1943-1945 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л. П. Ругаль; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2009. – 16 с.

⁹ Тарапон О. Становище та діяльність літературно-мистецької інтелігенції України в умовах українізації (1923 р. – початок 1930-х рр.): автореф. дис... канд. іст. наук, Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1999. – 20 с.; Шипович М. А. Участь літературно-мистецької інтелігенції України у формуванні культурного простору Донбасу в 1920-ті роки / М.А. Шипович // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: Зб. ст. – 2001. – Вип. 18. – С. 251-255.

¹⁰ Зоря (Львів). – 1890. – 1898.

¹¹ Літературно-науковий вісник (Львів). – 1898 – 1914.

¹² Булачек В. Просвітня діяльність Юліяна Романчука // Україна культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – № 19. – С. 382.

¹³ Середяк А. «Просвіта» і радикальне середовище Галичини (до історії взаємин Івана Франка з товариством) // Україна культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – № 19. – С. 407.

¹⁴ Якимович Б. Андрій Чайковський і видавничі програми просвіти // Україна культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – № 19. – С. 433.

¹⁵ Добржанський С. Товариство «Руська бесіда» на Буковині й формування української еліти краю http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Nikp/2006_2007/Dobrzhanskyu.pdf.

¹⁶ Шаповал Ю. «Діло» (1880 – 1939) – Перша українська щоденна газета: Навчальний посібник. – Рівне, 2007. – С. 3

¹⁷ Діло (Львів). – 1896. – 15 червня. – С. 5.

¹⁸ Шаповал Ю. «Діло» (1880 – 1939)... С. 39.

¹⁹ Діло (Львів). – 1893. – Ч. 111. – 21 мая (2 червня). – С. 1.

²⁰ Діло (Львів). – 1904. – Ч. 69. – 26 марта (6 цвітня). – С. 6.

²¹ Буковина (Чернівці). – 1895 – 1914, 1918.

²² Буковина (Чернівці). – 1896. – Ч. 248 – 250.

²³ Руска рада (Чернівці). – 1898 – 1908.

²⁴ Рудницький М. – Від Мирного до Хвильового. Між ідеєю і формою. Що таке «Молода муза»? – Дрогобич, 2009. – С. 488.

²⁵ Молода Україна (Львів). – 1899 – 1903.

²⁶ Руслан (Львів). – 1898. – Ч. 166, 26 липня (6 серпня). – С. 1.

²⁷ Руслан (Львів). – 1905. – Ч. 60, 15 (28) квітня. – С. 1.

²⁸ Руслан (Львів). – 1905. – Ч. 60, 15 (28) квітня. – С. 1.

²⁹ Купчинський О. Статут і протоколи засідань товариства прихильників української літератури, науки і штуки у Львові // Записки Наукового товариства імені Т.Шевченка. – Львів, 1994. – Т. ССХХVII. Праці секції мистецтвознавства. – С. 399.

³⁰ Колодій О. «Із серця мого кров приймай!..»: Про Теодота Галіпа – письменника, юриста, дипломата. – Чернівці : Книги ХХІ, 2008. – С. 9.

³¹ ВРФіТ ІЛ ім. Т.Г.Шевченка НАН України, ф.59, спр. 683, арк. 1.

³² Слово (Львів). – 1861 – 1887; Русская Рада (Львів). – 1871 – 1912; Галичанин (Львів). – 1893 – 1913; Русское Слово (Львів). – 1890 – 1914; Православная Буковина (Чернівці). – 1893 – 1901; Буковинские Ведомости (Чернівці). – 1895 – 1909.

УДК 323.15:39(477.8)

© Василь Гулай
(м. Львів)

ВЕКТОРИ ПРОПАГАНДИСТСЬКО-МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ НА МІЖЕТНІЧНУ ВЗАЄМОДІЮ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Василь Гулай. Вектори пропагандистсько-маніпулятивного впливу сталінського тоталітарного режиму на міжетнічну взаємодію в західній Україні на завершальному етапі другої світової війни. Основна увага звертається на використання маніпулятивно-пропагандистських інструментів впливу в нових військово-політичних умовах. Автор окремо вказує на негативні наслідки такого комунікативного впливу в умовах утвердження тотального контролю сталінського режиму над усіма сферами політичного, економічного, культурного та релігійного життя краю на завершальному етапі Другої світової війни.

Ключові слова: Західна Україна, Друга світова війна, пропагандистсько-маніпулятивні інструменти впливу.

Василь Гулай. Векторы пропагандистско-маніпулятивного влияния сталинского тоталитарного режима на межэтническое взаимодействие в Западной Украине на завершающемся этапе Второй мировой войны. Основное внимание обращается на использование пропагандистско-маніпулятивных инструментов влияния в новых военно-политических условиях. Автор отдельно указывает на негативные последствия такого

влияния в условиях утверждения тотального контроля сталинского режима над всеми сферами политической, экономической, культурной и религиозной жизни края на завершающемся этапе Второй мировой войны.

Ключевые слова: Западная Украина, Вторая мировая война, пропагандистско-маніпулятивные инструменты влияния.

Vasyl Hulay. Propaganda and Manipulative Influence Vectors of Stalin's Totalitarian Regime on Interethnic Interaction in Western Ukraine in the Final Stages of World War. Main attention is paid to the use of manipulative and propaganda tools of influence for mobilizing in the new military-political conditions. Author separately indicates on the negative consequences of such communicative influence establishing total control over all the Stalinist sphere of political, economic, cultural and religious life of the land at the final stage second World War.

Key words: Western Ukraine, World War, propaganda and manipulative tools of influence.

Постановка наукової проблеми та її значення. Теоретико-методологічна та прикладна значущість теми дослідження зумовлена нагальними потребами теоретичного осмислення